

Aptaujas rezultātu ziņojuma kopsavilkums

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju
apmeklētāju monitorings

Sadarbībā ar

Dabas aizsardzības
pārvalde

Sociālo, ekonomisko un
humanitāro
pētījumu institūts (ViA HESPI)
Jūnijs, 2022

Īstenojot kopīgu sadarbību starp Vidzemes Augstskolu un Dabas aizsardzības pārvaldi, 2020. gadā tika koncentrēti abu institūciju resursi un iesaistīti citu organizāciju rīcībā esošie dati, lai izveidotu visaptverošu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju apmeklētāju uzskaiti, kas veido plašāka monitoringa kvantitatīvo daļu.

Lai izveidotu arī atbilstošu kvalitatīvo monitoringa daļu un novērtētu apmeklētāju motivāciju, sociālekonomisko ietekmi, ekosistēmas pakalpojumu lomu un alternatīvas rekreācijai īpaši aizsargājamās dabas teritorijās (ĪADT), veidotu bāzi turpmākai monitoringa attīstībai. Īstenoja liela apjoma apmeklētāju aptauja desmit populārākajās ĪADT Latvijā.

Projekta mērķis. ĪADT apmeklētāju aptauju veikšana visaptveroša monitoringa kvalitatīvo metožu satura daļas nodrošināšanai un digitālie risinājumi datu interpretēšanai, lai tos izmantotu pamatotu teritorijas apsaimniekošanas un aizsardzības lēmumu pieņemšanai ikdienā un rastu risinājumus efektīvākai apmeklētāju plūsmas vadībai ĪADT Latvijā.

Projekta īstenošanas periods: 01.04.2021.-15.02.2022.

- Projekta īstenoātājs: ViA HESPI ; sadarbības partneris: Dabas aizsardzības pārvalde
- Finansējums: 26 653 EUR no Latvijas vides aizsardzības fonda
- Projekta zinātniskais vadītājs un ziņojuma autors: ViA HESPI vadošais pētnieks Dr.geogr. Andris Klepers; andris.klepers@va.lv
- Iesaistītais ViA HESPI zinātniskais personāls: Agita Līviņa, Anda Arkliņa un Iveta Druva-Druvaskalne, kā arī piesaistītie intervētāji un tūrisma studējošie.

Aptauja aptvēra ĪADT teritoriju galvenos apmeklētājus: vietējos iedzīvotājus un ceļotājus. Par vietējo iedzīvotāju galveno motīvu ĪADT apmeklējumam kalpoja atpūta (rekreācija) un brīvā laika pavadīšana t.sk. sportiskas aktivitātes dabā, neuzsverot teritorijas ikdienas šķērsošanu nokļūšanai līdz darbam vai citos nolūkos. Tiešsaistes un klātienē aptauja norisinājās no 2021. gada jūlija līdz 2022. gada maijam, intervējot vai nodrošinot datu sniegšanas iespējas vairāk nekā 2000 respondentiem. Kopējo sadalījumu pa segmentiem un teritoriāli sk. 1. tabulā.

Tabula Nr. 1. ĪADT iedzīvotāju aptaujas (1017 respondentu) un ceļotāju aptaujas (1924 respondentu) teritoriālais sadalījums.

ĪADT	Iedzīvotāju	
	skaits	Ceļotāju skaits
Gaujas NP	275	919
Ķemeru NP	105	196
Rāznas NP	101	105
Slīteres NP	102	145
Augšdaugava, AAA	57	81
Vestiena, AAA	26	56
Veclaicene, AAA	51	76
Pape, DP	12	62

Abavas senleja, DP	140	147
Salacas ieleja, DP	135	111
Lubāna mitrājs DL	13	26

Rezultāti padziļina izpratni par cilvēka un dabas mijiedarbības kopsakarībām. Iegūtie dati ir attiecināmi uz Latvijas ĪADT situāciju kopumā. Tie izmantojami pamatotu apsaimniekošanas un aizsardzības lēmumu pieņemšanai ikdienā, lai rastu risinājumus efektīvākai apmeklētāju plūsmas vadībai ĪADT.

Aptaujas rezultāti iekļauti 35 viegli uztveramos un ilustratīvos attēlos, kā arī 15 tabulās (skatīt divus piemērus zemāk Tabulā Nr. 2. un attēlā Nr. 1.).

Tabula nr. 2. ĪADT vietu piesaisti noteicošie faktori starp atpūtniekiem un vienas dienas ceļotājiem.

Faktors / nozīmība	ļoti svarīgi	drīzāk svarīgi	mazsvarīgi	nav svarīgi	nezinu	kopā
viegla nokļūšana	465	372	167	39	3	1046
%	44,5	35,6	16,0	3,7	0,3	
pakalpojumu kvalitāte	483	385	163	73	25	1129
%	42,8	34,1	14,4	6,5	2,2	
pakalpojumu cena	329	401	220	68	28	1046
%	31,5	38,3	21	6,5	2,7	
pakalpojumu daudzveidība	324	373	248	75	26	1046
%	31	35,7	23,7	7,2	2,5	
laba infrastruktūra	404	421	159	53	9	1046
%	38,6	40,2	15,2	5,1	0,9	
neskarta savvaļas daba	669	328	89	30	13	1129
%	59,3	29,1	7,9	2,7	1,2	
kultūras mantojums	470	408	168	61	22	1129
%	41,6	36,1	14,9	5,4	1,9	
pievilcīgas ainavas	897	207	17	4	4	1129
%	79,5	18,3	1,5	0,4	0,4	
maz citu cilvēku	509	373	212	28	7	1129
%	45,1	33	18,8	2,5	0,6	
drošība	622	330	128	37	12	
%	55,1	29,2	11,3	3,3	1,1	
pakalpojumu sniedzēji atbildīgi attiecas pret dabas un kultūras vērtību saglabāšanu	548	143	26	13	26	756
%	18,9	72,5	3,4	1,7	3,4	

1. *attēls.* ĪADT apmeklētāju viedoklis: vai dabas takām aizsargājamās dabas teritorijās jābūt koptām kā pilsētu parkiem?

Rezultātu galvenie secinājumi un priekšlikumi tālākām rīcībām ietverti turpinājumā, taču pilnais ziņojums iekļauj padziļinātu datu analīzi. Precizējot noteiktu mērķi, iegūtais datu masīvs savietojams ar citiem datiem un izmantojams plašākam ĪADT apmeklētāju monitoringam. Tāpat šāda pieeja izmantojama citās ĪADT Latvijā, izstrādājot dabas aizsardzības plānus vai veicot citas rīcības ar iedzīvotāju vai apmeklētāju iesaisti un viņu viedokļa noskaidrošanu.

- ĪADT iedzīvotāju aptaujas rezultāti norāda uz sabiedrības neviendabīgumu. Pretēji viedokļi pastāv praktiski visos jautājumos. Šāda aptauja palīdz novērst manipulatīvu viedokļu dominēšanu, kas aizstāvo šauras intereses, atsaucas uz “jūs jau uzņēmējus neiesaistījāt”, “jūs ignorējas vietējos iedzīvotājus” u.tml. **Šauro interešu lobētāji ir skaļi un uzstājīgi, reizēm demagoģiski, taču viņi nav vienā nometnē ar visiem ĪADT iedzīvotājiem vai uzņēmējiem un ar viņiem dialogs ikreiz jārisina kā vienu no šaurām interešu grupām, kuru intereses tostarp var būt pretnostatītas ne vien dabas aizsardzības, bet arī daļas sabiedrības interesēm.**
- Joprojām liela daļa ĪADT iedzīvotāju (~40 %) uzskata, ka viņi nav pietiekami informēti par iespējamām darbībām ĪADT. Lai arī daļa atbildības šādā stāvoklī joprojām ir iedzīvotāju pašu izglītošanās ziņā, vienlaikus **dabas aizsardzības jautājumu izpratnē ieinteresētajiem jāmeklē iespējami efektīvāki saziņas līdzekļi, lai likumā vai MK noteikumos iekļautos “drīkst” un “nedrīkst” nogādātu līdz sabiedrībai – pirmkārt jau zemes un mājokļu īpašniekiem, kuru mijiedarbība ar ĪADT ir ikdienišķa.**
- Iedzīvotāji pārāk maz lepojās ar dzīvošanu teritorijā ar ĪADT statusu (tikai 28,9 % atbildēja, ka viņu pašapziņa pieaug, uzsverot vietas īpašo statusu). Pašapziņu ietekmē daudzi faktori un cilvēkiem ar zemu pašapziņu arī šis nebūs noteicošais faktors, lai to paaugstinātu. Tomēr dzīves vieta nacionālajā parkā ir īpaša jebkurā valstī. Ņemot vērā ASV pieredzi¹, kur **Nacionālie parki ir plaši izmantoti nācijas identitātes definēšanai, ko iespējams izmantot daudz plašāk arī Latvijas piemēros, attīstot nacionālo parku zīmolovedību,**

¹ Piemēram, <https://www.ukessays.com/essays/history/american-national-identity-and-national-parks-history-essay.php>

akcentējot piederību vietai un vēlmi lepoties ar to. Tas var izrādīties nozīmīgi kritiskos brīžos, kad sabiedrība un vietējā kopiena aktīvi iestājas pret kādām negatīvu ietekmi rosinošām rīcībām, izceļot to ārpus profesionāla dabas aizsardzības rūpju loka.

- Kopumā 92,8 % ĪADT iedzīvotāju ir bieži iesaistīti kustīga dzīvesveida aktivitātēs dabā, ieskaitot lielāko daļu kultūras ekosistēmu pakalpojumu un apgādes ekosistēmas pakalpojumu (kas saistās ar fiziskām aktivitātēm). Aktīvs dzīvesveids āra vidē ne tikai ļauj parūpēties par veselību un dod pienesumu dzīves kvalitātei, bet arī nostiprina saikni ar dabu, uzlabo vides apziņu, atbildīgāku izturēšanos pret apkārtni. **Plānojot dabas tūrisma un atpūtas infrastruktūru, ņemt vērā, lai visām blīvi apdzīvotām vietām ĪADT būtu sasaiste ar mikro-mobilitātes tīklojumu** (velo-ceļiem, dabas takām, takām dažādām aktivitātēm).
- Lielākā daļa ĪADT iedzīvotāju (60,5 %) būtu gatavi ziedot nelielus savus resursus (piemēram, dažus euro, brīvprātīgo darbu, zināšanas) dabas vērtību aizsardzībai ĪADT. Augsta gatavība ziedot vai veltīt sava brīvā laika resursus (>50 %) ir visās vecuma grupās, gan starp jauniešiem, gan arī starp pensionāriem. **Darbs ar ziedojumu piesaisti, brīvprātīgā darba aktivitātēm ir jākoordinē un tam kopumā būtu jāpievērš daudz lielāka uzmanība. Īpaši galvaspilsētas pensionāriem būtu attīstāmas iesaistošas aktivitātes ap Rīgu tuvākajās ĪADT (Ķemeru Nacionālais parks, Gaujas Nacionālais parks), izmantojot ērtu dzelzceļa piekļuvi un brīvprātīgo motivāciju iesaistīties.**
- Liels skaits sintētisko augu aizsardzības līdzekļu lietošanas atbalstītāju ĪADT ir piemājas dārziņu apsaimniekotāji, kamēr lauksaimniecības nozarē nodarbināto viedoklis nav tik viennozīmīgs (pat lielākā daļa atbalsta peticīdu un herbicīdu lietošanas ierobežošanu). **Pievērst lielāku uzmanību komunikācijai ar piemājas dārziņu apsaimniekotājiem, kuru skaits Latvijas ĪADT ir liels, lielākai daļai tas ir vaļasprieks, bet tur tiek gūti arī nozīmīgi mājsaimniecības ienākumi – par labai draudzīgām dāzra apsaimniekošanas praskēm.** Turpināt dialogu ar ražojošo lauksaimniecības pārstāvju daļu par bioloģiskās saimniekošanas

metožu popularizēšanu, izmantojot aktīvu šīs auditorijas daļas iesaisti (kuri to jau praktizē).

- Teju trešā daļa (30,5 %) ĪADT iedzīvotāju atzīst, ka viņi ir iesaistījušies kādās brīvprātīgās darbībās dabas, kultūras vai ainavisko vērtību saglabāšanai. Tie visi ir iedzīvotāji, kuri vienlaikus izmanto kādu no ekosistēmas kultūras pakalpojumiem, kā arī viņi uzskata, ka rūpēties par dabu un vidi ir “ļoti svarīgi”. Aktivitāte dabā, izmantojot tās labumus kopā ar dabas aizsardzību kā vērtību (arī atbildīgumu(?)) veicina atgriezenisko saikni un vēlmi sniegt savu personisko ieguldījumu kopējam labumam, tostarp dabas vērtību saglabāšanai. **Kāpinot aktivitātes dabā iedzīvotājiem, kuriem rūpes par dabu un apkārtējo vidi ir svarīgas, iespējams viņus vairāk iesaistīt brīvprātīgās rīcībās dabas aizsardzības mērķu sasniegšanai savas dzīves vietas tuvumā.**
- Jautājumā par zinātniski pamatotu kontrolētu meža dedzināšanu kā apsaimniekošanas metodi piekritēju skaits (27,8 %) bija nedaudz mazāks par pretēji domājošajiem (35,3 %), bet lielākā daļa joprojām atbild, ka “nezina”. Sabiedrība joprojām ir mazzinoša par šo metodi un tās iespējamo ieguvumu dabas daudzveidībai. Tā tas tika konstatēts arī 2014. gadā². **Izmantot efektīvākus komunikācijas paņēmienus, lai sabiedrība kopumā kļūtu izglītota par kontrolētas meža dedzināšanas vajadzību dabas aizsardzības nolūkiem konkrētās vietās.**
- Vairākos jautājumos iedzīvotāju nostāja izrādījās pretrunīga, konceptuāli uzskatot, ka dabas aizsardzība ir ļoti svarīga, tikai “ne manā pagalmā”, ne manā īpašumā. Tā sauktā NIMBY kompleksa pārvarēšana prasa laiku un resursus. **Ar iesaistīto īpašnieku jāveido ilgāks dialogs, jārada sajūta, ka viņš ir nozīmīgs sadarbības partneris dabas daudzveidības saglabāšanā, efektīvi strādā citu vietējās kopienas iedzīvotāju iesaiste. Šī pati situācija bieži tiek**

² <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/veseliba/gaujas-nacionalaja-dabas-parka-kontroleti-dedzinas-mezu-iedzivotaji-sasutusi.a90266/>

risināta t.s. “attīstības” projektos, izvēršot efektīvas stratēģijas³ situācijas atrisināšanai.

- Daļa iedzīvotāju apzinās, ka esošā dabas resursu apsaimniekošana ĪADT atstāj negatīvu ietekmi uz dabas daudzveidību. Vienlaikus norāda, ka ir gatavi uzsklausīt ekspertu padomus vai mācīties no citu uzņēmēju pieredzes, ko drīkst un kā vajadzētu saimniekot ekonomiski pamatoti. Veicināt **eko-inovāciju ieviešanu, meklēt risinājumus ilgtspējīgai apsaimniekošanai.**
- Daļa no norisēm, kas kā brīvā laika aktivitātes notiek ĪADT un ko savā motivācijā norādījuši visdažādākie teritorijas apmeklētāji, nav saistīta ar ĪADT mantojuma vērtību izziņāšanu. Rast iespēju palielināt dabas izziņas elementu iekļaušanu dažādās mazāk saistītās aktivitātēs. **Izcelt alternatīvas un veicināt šādu vietu labiekārtošanu un ainaviskumu ārpus ĪADT** (īpaši Latvijas valsts mežu, arī pašvaldību īpašumos) tuvāk blīvi apdzīvotām vietām, kas iekļauj ikdienas norisēm atbilstošu vidi. Tādējādi tiktu mazināta daļa no antropogēnās slodzes.
- Ņemot vērā lielo vietējo iedzīvotāju iesaisti radu un viesu uzņemšanā un izmitināšanā ĪADT, **pastiprināt komunikāciju par dabas vērtībām un dabas aizsardzību, kāpinot ĪADT iedzīvotāju (un uzņēmēju) zināšanas, veicinot pozitīvu attieksmi un lepošanos ar teritoriju.** Tādējādi kļūstot par vietas vēstnieku arī starp saviem ciemiņiem, veidojot viņu attieksmi. Veicināt brīvprātīgu iesaisti dabass vērtību, arī infrastruktūras uzturēšanā, t.sk. iesaistot tūrisma uzņēmējus.
- Izmantot argumentus par lielo proporciju iedzīvotāju, kam **atpūta un ceļošana ĪADT paaugstina fizisko & garīgo labsajūtu, mazskartas dabas svarīgumu apmeklējumam, ekonomisko ietekmi uz vietu un apmeklētāju veselības veicināšanu kā alternatīvu redzējumu gūtajam ienākumam no tradicionālās (un intensīvās) zemes resursu apsaimniekošanas** (piemēram, mežsaimniecības un lauksaimniecības). Izvērst ekonomisko aprēķinu sadaļu noteiktām

³ chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://homelesshub.ca/sites/default/files/attachments/knqkexbh.pdf

teritorijām un atšķirīgiem atpūtnieku segmentiem, ko pieļauj ievākto datu apjoms, lai veidotu kvalitatīvu dialogu ar nozaru lobētājiem.

- Ņemot vērā “ainaviskuma” nozīmi ĪADT apmeklējumā, **kāpināt izpratni par ainavas kvalitāti sabiedrībā kopumā. Iekļaut ainavas kvalitātes mērķos dabas aizsardzības elementus**, palielinot dabas daudzveidībai labvēlīgus apstākļus arī ārpus ĪADT, īpaši pašvaldību un privāto īpašnieku apsaimniekotajās zemēs.
- Izmantot aptaujas datus par maksas apsvērumiem dabas takās, lai **ieviestu konkrētus risinājumus vietās, kur trūkst resursu kvalitatīvai dabas taku uzturēšanai un apmeklētāju radītās negatīvās slodzes mazināšanai. Apmeklētāji ir gatavi pieņemt brīvprātīgu ziedojumu formu, kā arī maksu par autostāvietām.** To iespējams risināt, dažādojoties attālinātu mikromaksājumu norēķinu formām (t.sk. Mobilly u.tml.). Ieviest paralkēli uzskatāmu un labi interpretētu skaidrojumu, kā iekasētie ienākumi tiek izmantoti infrastruktūras pilnveidei un antropogēnās slodzes mazināšanai.
- Ņemot vērā augsto pieprasījumu pēc garām pastaigām, ĪADT pavadīto laiku, veicināt mikromobilitātes tīklojuma attīstību, mazināt autostāvlaukumu izbūvi tiešā dabas vērtību tuvumā, pat attālināt esošos autostāvlaukumus, ja rodas iespēja pārbūves laikā. Radīt un izvērst tematisku kampaņu pilnvērtīgai izpratnei par kustīgu dzīvesveidu ar koncepciju **“novieto automašīnu tālākajā autostāvlaukuma stūrī, jo esi braucis, lai vairāk staigātu dabā”**. Ņemot vērā šos apsvērumus, **dot priekšroku garākiem tīklveida risinājumiem dabas taku un veloceļu tīklojuma veidošanā**, nevis īsām lokālām takām, fragmentētiem veloceļiem. Perspektīvā veidot to pieslēgumus ar tuvumā esošām blīvi apdzīvotām vietām, veicinot vietējo iedzīvotāju dzīves kvalitāti, lojalitāti un lepošanos ar dzīvošanu ĪADT, ekosistēmu pakalpojumu lietošanu.
- **Izmantot šos datus ĪADT apmeklētāju monitoringa attīstīšanai**, gan bāzes vērtību definēšanai, gan tālākām diskusijām par ievācamajiem datiem, to savietojamību ar vēsturiskiem datiem un starptautisku salīdzināšanas iespēju. Tāpat kombinēt tos ar alternatīviem datu avotiem, skaidrojot plašākas kopsakarības.

**Labvēlība, sevī
iemiesojot cēlu
bijību un
līdzcietību, var
būt ne tikai
attiecībās starp
cilvēkiem, bet
arī starp
cilvēkiem un
dabu.**